

РОЗДІЛ 1

ВІЧНІ ЦІННОСТІ СВЯЩЕННИХ КНИГ

Літературний багаж. Які біблійні сюжети й образи ви знаєте? Схарактеризуйте їхню роль у сучасній культурі.

Книга – одне з найвидатніших творінь людської культури. Однак серед них є особливі – книги в найзагальнішому, найвищому розумінні; такі, що з давніх часів живуть у свідомості народів. Вони зберігають таємниці буття і передбачення майбутнього, віряни вважають їх словом самого Бога. Це – скарби мудрості для всіх людей Землі; своєрідні бібліотеки, до яких увійшли численні твори невідомих авторів; джерело ідей та образів для написання безлічі інших книжок. З плином часу творча енергія цих величних пам'яток культури, названих священними книгами людства, не применшується, а, навпаки, зростає. Найвідомішими з них є *Веди*, *Біблія*, *Коран*.

Ще в доісторичні часи жерці різних народів записували свої знання, щоб передати їх нащадкам. Нині в музеях світу можна побачити скрижалі¹ й сувої, що містять описи ритуалів та іншу інформацію про тогочасне життя. Крім того, кожна світова релігія має свою священну книгу, у якій ідеться про особливості віри, найважливіші традиції, правила й норми людських стосунків, викладено історичні відомості, міфи, життєписи засновників релігій та їхніх послідовників. Наприклад, священною книгою християнства є Біблія, ісламу – Коран, індуїзму – Веди, буддизму – Трипітака, зороастризму – Авеста, юдаїзму – Танах тощо.

Історія створення священних книг складна й неоднозначна, адже писали їх різні люди протягом тривалого часу. Кожна з них містить інформацію, якій сьогодні важко дати єдине трактування. Проте для людства священні тексти цінні насамперед як літопис пращурів, а отже, – потужне джерело сучасної культури. Так, досліджуючи давню міфотворчість, ми звертаємося до Вед, Біблії, Корану, створених людьми, світогляд яких гармонійно поєднував віру й знання про матеріальний світ. Кожна зі священних книг в образній, алегоричній формі оповідає про виникнення Землі, описує найдавніший період її існування.

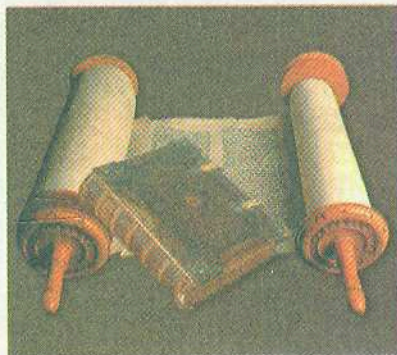
Виникнення священних книг у давніх народів є спробою осмислити взаємодію людини з природою, пояснити закономірності певних явищ, осягнути такі поняття, як істина й справедливість, вірність і відданість,

¹Скрижаль – дошка, плита з написаним на ній текстом, зазвичай священним, культовим.

праведність і доброта, щирість і святість слова тощо. Саме тому вони й нині на часі. Надзвичайно актуальним для сучасного світу є біблійний заклик до миру й милосердя. Прийнятні як правила поведінки, що сприяє порозумінню, заповіді Корану. Важливі для нашого часу оптимістичні й гуманістичні¹ гімни Вед про самоцінність людини, про любов та єдність із природою.

Рукопис Рігведи.
Початок XIX ст.

Давні рукописи
Біблії

Північноафриканський
Коран. XI ст.

Ідеї та образи священних книг вплелися в тканину фольклору народів світу, лягли в основу крилатих висловів, прислів'їв і приказок. І нині в повсякденному мовленні побутують біблійні рядки («Хто не працює, той не їсть», «Не судить, не судимі будете», «Немає пророка у своїй вітчизні», «Час жити і час помирати», «Зарити талант у землю», «Не хлібом єдиним», «Кесарю – кесарево», «Соломонове рішення»), живуть виразні визначення та барвисті алегорії з Корану («Рай біля ніг матері», «Кому даровано мудрість – тому даровано вище благо», «Прагніть випередити один одного в добрих справах»).

Веди, Біблія, Коран мають неминущу літературну цінність. У них зібрано мудрі проповіді-повчання, пророцтва, міфи, історичні хроніки, молитви, народні пісні, притчі, фрагменти легенд і переказів різних народів та епох. До сьогодні теми й персонажі священних книг надихають митців і повертаються до нас у літературних творах різноманітних жанрів. Не менший вплив справили вони на музику, скульптуру, живопис, театр і кінематограф.

Ознайомлення зі священними книгами потребує кожна людина. Адже в них – мудрість і сакральна² міць Слова, добро і зло, боротьба і покірність, сенс життя і доля, а найголовніше – любов. Чи не найкраще про любов як вищий стан душі сказав апостол Павло: «Коли я говорю мовами людськими й ангельськими, та любові не маю, – то став я як мідь дзвінка або бубон гудючий. І коли маю дар пророкувати і знаю

¹Гуманістичний – від гуманізм: ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність.

²Сакральний – такий, що стосується релігійного культу; священний, ритуальний.

всі таємниці й усе знання, і коли маю всю віру, щоб навіть гори представляти, та любові не маю, – то я ніщо. І коли я роздам усі маєтки свої, і коли я віддам своє тіло на спалення, та любові не маю, – то пожитку не матиму жодного... Ніколи любов не перестає! Хоч пророцтва й існують, – та припиняться, хоч мови існують, – замовкнуть, хоч існує знання, – та скасується». У цьому і полягає загальнолюдське значення й вічна цінність священних книг.

Перевірте себе

1. Назвіть священні книги людства.
2. Вихідною основою яких світових релігій є Веди, Біблія, Коран?
3. Розкрийте значення священних книг народів світу для розвитку мистецтва і культури в цілому.

РОЗДІЛ 2

СОНЯЧНА МУДРІСТЬ ДАВНІХ АРІЇВ

Літературний багаж. Пригадайте, що таке міф. Які уявлення давніх людей про закономірності життя, світ і будову Всесвіту відобразилися у вивчених вами міфах? Пригадайте давньоіндійський міф про золоте яйце.

Однією з найдавніших священних книг людства є **Веди**. Ця пам'ятка словесності стала підґрунтям мистецтва, релігії та філософії Давньої Індії. А створили її нащадки племен, що вторглися до Індії приблизно в середині II тис. до н.е. й називали себе аріями (тобто «благородними», «гідними»).

Написано Веди давньоіндійською літературною мовою – санскритом, яка є одним із джерел європейських мов, зокрема й української. Тому неважко зрозуміти, що санскритське слово «véda» означає «знання», «мудрість», адже походить від кореня «vid», як і українське «відати», «знати».

Згідно з віруваннями індуїстів, Веди – це одкровення богів, які були «яснопочуті» святими мудрецьми далекого минулого й усно, у поетичній формі, передавалися з покоління в покоління. Згодом їх було записано. На думку дослідників, укладання Вед відбувалося протягом XVI–V ст. до н.е. Однак через нетривкість матеріалу, на якому відтворювали священні тексти (для цього використовували деревну кору та пальмове листя), найдавніші манускрипти¹, що збереглися до нашого часу, датують XI ст.

¹Манускрипт – стародавній рукопис.

До Вед входять чотири збірки (сам-хіти): «Рігведа» – збірка гімнів¹; «Самаведа» – збірка пісень; «Яджурведа» – збірка жертвоних формул, описів ритуалів; «Атхарваведа» – збірка магичних формул і заклинань.

Усі складові священної книги важливі: щоб здобути прихильність богів, їх треба уславити, і зонайліпше в піснях; жертвопринесення з'єднує земний світ зі світом богів; і зрештою треба знати заклинання, що допоможуть уникнути біди, хвороби та смерті.

Найдавнішою та найцікавішою в художньому плані є «Рігведа». Ця збірка містить тисячу двадцять вісім гімнів, у яких відобразилися уявлення давніх індіців про космос, про навколишній світ, соціальний устрій, етичні цінності та мораль. Саме «Рігведа» стала основним джерелом для вивчення ведійської міфології.

Для ведійської міфології характерне шанування надзвичайно великої кількості богів і божеств. Боги у Ведах іменуються «девами», тобто «небесними», «жителями світлого неба». Їм протистоять асури – темні й лихі змісподібні демони.

Найдавніший шар Рігведи складають так звані космогонічні гімни. Вони оповідають про створення світу, причому пропонують різні його варіанти. Інколи, як-от у «Гімні до найвищого духа», відповідь на низку запитань щодо першочасів взагалі відсутня, оскільки, за ведійською традицією, людина, яка справді хоче вдосконалюватися, мусить досягати буття самостійно.

До космогонічних міфів належить, зокрема, й «Гімн Пуруші», у якому йдеться про те, як на початку світу боги принесли в жертву першолюдину Пуруші, розтявши її на частини. З вуст Пуруші з'явилися брахмани – жерці, руки його стали воїнами, зі стегон його було створено хліборобів, а з ніг народилися раби. З духа Пуруші постав Місяць, з ока – Сонце, з рота – вогонь, а з подиху – вітер. Повітря виникло з його пупа, небо – з голови, сторони світу – з вух, а ноги його стали землею. «Гімн Пуруші» – це спроба пояснити водночас і виникнення Всесвіту, і соціальний устрій суспільства.

Арії вважали, що Всесвіт складається з трьох світів: неба, повітря і землі, тож богів, відповідно, ділили на три групи. До небесних божеств належали Д'яус, Варуна, Сур'я, Ушас. Богами повітря були Індра та Ваю. Як земних шанували богиню Прітхіві, богів Агні й Сому.

Верховним повелителем усіх божеств арійці вважали Д'яуса – бога неба й небесного світла. Його дружиною була богиня землі Прітхіві. Небо і земля уособлювали два світи, джерела життєвої сили, вони виступали батьками всіх інших богів. Коли час Д'яуса минув, його заступив Варуна – бог, пов'язаний з космічними водами, охоронець істини й справедливості. Згідно з міфами, усі люди й боги корилися законам Варуни. Він упорядкував землю, наповнив простір повітрям, визначив місце Сонця й Місяця, вклав волю і натхнення в людину. Відтак Варуна сидить на пишному троні в палаці з тисячею брам на дні океану або на небі й охороняє світ, даруючи йому силу. Небо і земля підвладні йому, ніч і день – його одяг, Сонце – тисяча очей його. За велінням Варуни

¹ Гімн – урочиста хвалебна пісня, яка уславлює кого-небудь або що-небудь.